

Kell-e az antropozófia?

Az elmúlt időszakban az antropozófia élet közösségeit és a Waldorf iskolákat járva, ill. e közösségek tagjaival beszélgetve egy érdekes jelenségre lettem figyelmes, ugyanis mostanában egyre gyakrabban hangozott el a kérdés, hogy mennyire fontos és egyáltalán kell-e az antropozófia. Szükség van-e erre pl. egy Waldorf közösségben, akár a tanárnak vagy a közösség tagjainak. Közben egyre gyakrabban találkoztam olyan emberekkel is, akik miközben egy antropozófiai közösség tagjaként dolgoztak, nyíltan vagy elfedve, de az antropozófiát nem tudták elfogadni, az érzékfeletti világ léte a számukra nem volt realitás. Ezért a következőkben a címben szereplő kérdés megválaszolására teszek egy kísérletet, azt remélve, hogy ezzel segítem a jelenséggel kapcsolatos gondolkodást.

Az antropozófia egy megismerési út és aki ezen halad, annak lehetőséget ad arra, hogy az anyagi világ mindenki által már jól megismert összefüggései és törvényei mellett az érzékfeletti világ összefüggéseit és lényeit is megismerje. Ehhez persze arra is szükség van, hogy az adott ember számára az érzékfeletti világ, mint realitás elfogadható legyen és érdekelje őt mindaz, ami ott történik. Egy kicsit leegyszerűsítve a dolgot, azt mondhatjuk, hogy azokkal a gondolatokkal, melyeket Steiner az előadásain elmondott, tulajdonképpen arra törekedett, hogy megmutassa és érthetővé tegye a hallgatói számára ezeket az érzékfeletti összefüggéseket és azt, hogy az anyagi és érzékfeletti világ között milyen szoros és harmonikus kapcsolatot van. Amikor valaki elutasítja az antropozófiát, akkor ezzel azt jelzi, hogy nem akar szembesülni azzal, hogy az általa ismert és mindenki által érzékelhető anyagi világon kívül van még egy másik, egy érzékfeletti világ is.

Most azonban nem az antropozófiáról és az érzékfeletti világ összefüggéseiről akarok írni, hanem azt szeretném érzékeltetni, hogy az anyagi világban zajló folyamatokat nem lehet megérteni az érzékfeletti világban zajló folyamatok ismerete nélkül. A sok lehetséges példa közül egy olyant választottam, ami egy, a Waldorf mozgalomban felismert problémáról szól, és ezen keresztül kívánom bemutatni, hogy az antropozófiai ismeretek mennyire fontosak a nevelésben és oktatásban, ill. ezek hiánya milyen súlyos károkat okoz a gyermekek fejlődésében.

A következőkben ismertetett gondolatsorban Rudolf Steiner arról beszélt, hogy milyen sajátos körülmények jellemzik az ember fejlődését abban a kultúrkorszakban, amiben ma élünk, és a lelki élet mélyén zajló fejlődési folyamatok bemutatásával kísérelte meg ezt a kijelentését érthetővé tenni. Egy 1917. október 21-én Dornachban tartott előadásában (GA177, 11. előadás) Rudolf Steiner azt mondja, hogy napjainkban az emberi lélekben egy alig felismert fejlődési folyamat zajlik. Ezt a folyamatot ő a „lélek bensőségessé válásának” nevezte, ami a lélek szellemivé válását, spiritualizálódását jelenti. Ehhez azonnal hozzá is teszi, hogy nem szabad megfeledkezni arról, hogy ma ez a belsőnkben, az emberi lélek mélyén zajló folyamat párhuzamosan halad azzal, ami a külső világban, a tudomány és az intellektualitás területén zajlik. Azzal a különbséggel, hogy míg az utóbbi folyamat mindenki számára könnyen felismerhető és egyértelmű, addig a lelki folyamatok az intellektuális megfigyelés számára rejtett módon történnek. De az, hogy ez a folyamat a lélekben lezajlik, az nem függ attól, hogy mi felismerjük-e vagy sem. A léleknek ez a szellemivé válása, vagy spiritualizálódása párhuzamosan halad azzal, ami ma az intellektuális tudomány területén történik, mert ez a belső

átalakulás végbe mehet úgy is, hogy „az emberek egyáltalán nem akarnak tudni erről a szellemivé válásról, de ez mégis megtörténik”, mondja Steiner az idézett előadásban.

Ez persze nem jelenti azt, hogy azok a tudományos elképzelések, melyeket az ember intellektuális fejlődéséről a tudósok kidolgoztak teljesen helytelenek lennének. Egy bizonyos szintig, az anyagi megismerés szintjéig azok helyesek, csak egy kicsit egyoldalúak. Mert a modern tudományos elméletek ebből a két fejlődési folyamatból csak az anyagi, intellektuális fejlődést tudják felismerni. Ugyanakkor az igazi probléma az, hogy ezek az egyoldalú elméletek gyakran nagyobb zavart keltenek, mint a helytelen elképzelések - mondja Steiner.

Ha tehát el tudjuk fogadni, hogy az anyagi világ ismert összefüggésein túl az érzékfeletti világ összefüggéseit is figyelembe kell venni az emberi fejlődés vizsgálatakor, akkor be kell látnunk, hogy korunkban az ember nem csak intellektuálisan fejlődik, hanem ezzel a külső fejlődéssel párhuzamosan létezik egy belső fejlődési áramlat is, ami az emberi lélekben zajlik és ezért csak az érzékfeletti megismerés számára mutatkozik meg. Sőt, Steiner azt is bemutatja, hogy ez a két áramlat igen szoros kapcsolatban van egymással, mert míg egy adott ideig az egyik áramlat az emberben egy külső fejlődést, addig a másik egy belső fejlődést hoz létre. Aztán egy adott idő elteltével ez a két áramlat helyet cserél és a belső külsővé, a külső pedig belsővé válik.

Ma tehát egy olyan korban élünk, amikor az ember külső fejlődési árama, az egy intellektuális, materiálista fejlődés, ami mindenki által felismerhető, és e mellett az emberi lélek mélyén zajlik még egy belső fejlődés is, a lélek spirituális fejlődése. Aztán egy idő elteltével ez a két áramlat majd helyet cserél és így nemsokára a spirituális fejlődési áramlat kerül majd kívülre és a spiritualitás lesz jellemző a külső világra, és akkor a materiális elmerül az ember lényének rejtett mélységeiben. Ebből tehát egyértelműen megállapíthatjuk, hogy miközben ma a külső életünk a materiális vágyak, érzések és intellektuális vélemények uralma alatt zajlik, addig eközben az emberi lélek mélyén egy ezzel ellentétes folyamat, egyfajta szellemivé válás megy végbe.

Antropozófiai tanulmányainkból tudjuk, hogy 1879 óta az ahrimáni lények egy része az érzékfeletti világokból az emberi szellemi és lelki fejlődés birodalmába szállt alá és így ezek a lények most itt vannak közöttünk. Ha erről a tényről nem vesszük tudomást, attól ezek a lények még itt vannak velünk, és azzal, hogy nem vesszük komolyan az érzékfeletti világból származó jelzéseket, tulajdonképpen ezen ellenerők malmára hajtjuk a vizet. Ezzel a hozzáállásunkkal pl. megteremtjük annak a lehetőségét, hogy ezek az ahrimáni hatalmak az emberi léleknek ehhez a szellemivé válási folyamatához kapcsolódjanak és egyszerűen a hatalmukba kerítsék azt. Ez a jelen kultúrkorszak egyik nagy veszélye, és azt jelenti a számunkra, azok számára, akinek az érzékfeletti folyamatok reális valóságot jelentenek, hogy most az emberi lélekben kell ébernek lennünk, ott kell védekeznünk az ahrimáni hatalmak befolyásával szemben. Azok pedig, akik nem fogadják el az érzékfeletti közléseket, azok önként, saját szabad akaratukból adják át lelki fejlődési folyamataik irányítását ezeknek az ahrimáni erőknek.

De egy Waldorf tanár esetében ennél sokkal többről van szó. Ugyanis ennek a belső fejlődési folyamatnak a megismerése és nyomában szükséges ébrenlét a mai fiatalok nevelésének különösen fontos kérdése. Az emberi lélek szellemivé válása, spiritualizálódása ugyanis éppen a korai gyermek- és ifjúkorban kap különös jelentőséget, mert azok a hatások, amik ebben az időszakban érik meghatározó jelentőségűek a lelki fejlődés szempontjából. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a gyermek éppen ebben az időszakban van igen nagymértékben kitéve a jelzett veszélynek is. Steiner ezért igen határozottan kijelenti, hogy „a nevelőnek ezt nem szabad figyelmen kívül hagynia, ha nem akarja a gyermekeket az ahrimáni

lényeknek kiszolgáltatni.” Ez tehát azt jelenti, hogy a mai Waldorf pedagógusoknak ezt a rejtett belső lelki folyamatot és annak összefüggéseit ismerniük kell, és egy pillanatra sem szabad figyelmen kívül hagyniuk a munkájuk során.

Ebből a rövid példából számomra egyértelmű, hogy a Waldorf nevelés alapját csak az érzékfeletti világok összefüggéseinek ismerete és az ismeretek gyakorlati alkalmazása adhatja meg. Az oktatás alapjának annak a tudásnak kell lennie, hogy az emberek és a világmindenség, az érzékelhető és az érzékfeletti világok között egy szoros és állandóan létező kapcsolat áll fenn, és e kettő egy bensőséges összhangban, harmóniában van egymással. Vissza kell szerezni és meg kell tartani azt az érzületünket, hogy felismerjük: a külső tudatos földi léthez egy öntudatlan, lelki lét is tartozik. „Ez a titokzatos lelki mélységből jön elő, amit azonban különösképpen tekintetbe kell venni egy olyan korban, mint amilyen az, ami most következik, és különösen a nevelésnél kell tekintetbe venni, azért, mert különben az ahrimáni hatalmak veszik birtokba az életet. Végzetes dolog lenne, ha az ember nem venné figyelembe azt, hogy lelki életének egy része, amely éppen bensőségessé vált, abban a veszélyben van, hogy az ahrimáni hatalmak kezébe kerül, ha nem tudatosítjuk magunkban, és az ilyen szellemtudományos ismeretek révén nem mélyítjük el a róla való tudást, amely ki meri mondani azt, ami a külső tudomány számára rejtve marad” - hangzik Steiner intelme az idézett előadásban.

Viszont ahhoz, hogy ilyen és ehhez hasonló dolgokat egy Waldorf pedagógus a munkája során figyelembe tudjon venni a pedagógia minden területen a szellemtudományra van szükség. Egyedül ez tudja az érzékfeletti világról azt a tudást és ismeretet megadni, ami ahhoz kell, hogy a nevelés valóban megfeleljen a gyermek mindkét fejlődési folyamatának és a tanár ne csak az intellektuális fejlődést támogassa, hanem a lelki élet spiritualizálódását is. De nyilvánvalóan az a Waldorf tanár, aki számára az antropozófia elfogadhatatlan, ezt nem tudja megtenni, ő csak a gyermek materiális, intellektuális fejlődését tudja támogatni és ezzel a gyermekeket abba a veszélybe sodorja, hogy a már említett ellenerők veszik birtokba a benne rejtetten, a lélek mélyén zajló fejlődési folyamatokat.

Ez csak egyetlen példa az antropozófiai ismeretek fontosságára, és persze még hosszan lehetne sorolni azt, hogy az érzékfeletti világ folyamatainak és lényeinek ismerete nélkül, miért nem lehet a kor követelményeinek megfelelően élni, nevelni, gazdálkodni, alkotni és így tovább. De nem sorolom tovább a területeket, ahol az élet nem lehet meg antropozófiai ismeretek nélkül, hanem inkább nézzük meg ennek a problémának a szociális, közösségi oldalát. Mert joggal merül fel a kérdés, hogy ha már ez a probléma megjelenik, akkor miért nem szólalnak fel az antropozófia ellenes megnyilvánulásokkal szemben a közösségek tagjai? Azok, akik tisztában vannak azzal, hogy az élet egyoldalú szemlélete milyen hatalmas károkat okoz a világban. Miért nem tudnak vagy akarnak határozottan fellépni azok ellen, akik a közösség működésének és szellemiségének alapját kérdőjelezzik meg, tagadják, vagy éppen támadják?

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban Dr. Lex Bos-al, az ismert holland antropozófussal való sok éves együttműködésemre és több évtizedes szervezet fejlesztői munkám tapasztalataimra tudok támaszkodni. Ezek alapján számomra nyilvánvaló, hogy azokban a közösségekben, ahol nem lének fel határozottan ezen antropozófia ellenes megnyilvánulásokkal szemben, ott a probléma gyökere nagy valószínűséggel a közösség alapítási folyamatáig nyúlik vissza. Azokban a közösségekben, ahol egy adott szellemiséggel kívánnak egy ideát megvalósítani nagy szükség van arra, hogy az alapítás során kellő időt és energiát fordítsanak arra, hogy az elkerülhetetlen tartalmi kérdéseket megbeszéljék. Tisztázni és rögzíteni kell a szellemi alapokkal kapcsolatos

elveket és azt, hogy hogyan és kikkel is akarnak ők ebben a közösségben együtt dolgozni. Amennyiben ezt a vitát, egyeztetést az iskola alapítása előtt, vagy alatt elvégzik, akkor az így megszülető alapelvek rögzítik és egyértelművé teszik a közösség működésének szellemi alapjait, és ha új tagok lépnek be a közösségbe, akkor ez a szellemiség az ő számukra is egyértelmű lesz. Az, hogy vállalják, vagy nem, ez az ő szabad döntésük lesz.

Viszont azokban a közösségekben, ahol ezt az egyeztetést elfelejtik, vagy nem tartják fontosnak, és így a szellemi alapokat nem rögzítik, ott az alapelvek hiánya lehetőséget ad arra, hogy az antropozófus közösségeket minden oldalról és kart a karba öltve támadó két ellenerő működésbe tudjon lépni. Így aztán az induláskor nem rögzített alapelvek hiánya az évek során feszítő kérdések és egyre súlyosbodó problémák formájában merül fel, ami végül a közösség létét is veszélyeztetheti. Mert ezekben a közösségekben egyszer csak megjelenik valaki, aki megkérdőjelezi az oktatás vagy a közösség működésének addig spontán módon elfogadott szellemi alapjait, és akkor az előre lefektetett alapelvek hiányában a közösség tagjai nem tudnak erre a kihívásra egyértelmű és azonos választ adni. A közös alapelveket ilyenkor a közösségekben az egyéni alapelvek helyettesítik, az egyes tagok egyéni értékei és elvei kerülnek előtérbe és ütköznek egymással. Az egyik ilyenkor azt mondja, hogy „ez egy olyan kedves ember, ne bántuk”, a másik pedig azzal jön, hogy „minden szempontnak joga van megnyilvánulni”, és lesz olyan is, aki azt mondja „nem baj, ha nem akar antropozófiával foglalkozni, de a módszert legalább ismeri”. Miközben persze vannak olyanok is, akik úgy érzik, hogy a szellemiség elfogadására való figyelmeztetés nem bántás, ha valakinek nem tetszik az a szellemiség, ami itt él, akkor keressen más közösséget. Mások pedig elvárják, hogy ha már itt van velünk, akkor fogadja el, hogy egy antropozófiai szellemiségű közösségben az antropozófia alapján állva dolgozunk vagy tanítunk.

A lényeg az, hogy az alapításkor elmaradt egyeztetés és az alapelvek megfogalmazása most a különböző egyéni vélemények és mentalitások összeütközésében és az ebből keletkező belső feszültségek formájában jelenik meg. Ez valójában arra próbálja rávenni a közösséget, hogy végre csinálja meg azt, amit korábban elmulasztott, végre nézzen szembe azzal, hogy hiányzik a szellemiség és az alapelvek megfogalmazása és egyértelművé tétele. De az ellenerők számára jobb, ha a felesleges kompromisszumok, a túlzott tolerancia és hamis szeretet mögé álcázott konfliktus fennmarad és hatására a közösségben egy olyan helyzet alakul ki, melynek nyomán az antropozófia mellett egy intellektuális, materialista áramlat is meg tud erősödni. Ezért aztán szürke és céltalan toleranciára és túlzott kompromisszumokra igyekeznek rávenni a közösség gyengébb tagjait. Ha ilyenek elég sokan vannak, akkor azok, akik kiállnának a szellemiség mellett, egyre inkább a háttérbe szorulnak és kiállásukat bántásnak vagy éppen romboló erőnek mutatják be ezek az erők és a közösségben az igaz hamissá, a jó rosszá válik.

De mit okoz ez? Mi történik, ha egy közösségben ezek a színtelen, szürke kompromisszumok megjelennek és a nyomukban megjelenő belső feszültségek fennmaradnak és a közösség eredeti szellemiségét veszélyeztetik? Mielőtt erre rátérnék, egy pillanatra nézzük meg, hogy ezekkel a problémákkal kapcsolatban találunk-e utalásokat Rudolf Steinernél. Azt találjuk, hogy amikor a szociális hármastagozásról beszélt, akkor azt is mondta, hogy a harc, a gazdasági életből ma oly jól ismert konkurencia harc az valójában nem a gazdasági élet jellemzője. Ugyanis ott a testvériség elvének kellene uralkodni. Ma egy olyan világméretű munkamegosztás van kialakulóban, ami egy világméretű egymásrautaltságot hoz létre, és ennek fenntartásához és működtetéséhez a testvériség elve szükséges.

Ugyanakkor azt is mondja, hogy a szellemi életben nincsen ilyen munkamegosztás, az egy olyan terület, ahol a legkülönbözőbb és egymástól teljesen eltérő szellemi áramlatok működnek egymás mellett és ezeknek mind meg kell adni a lehetőséget arra, hogy a lényegüket, a szellemi identitásukat megmutassák a világnak. Ezért ezek a különféle szellemi irányzatok nem engedhetik meg maguknak azt, hogy identitásukat, szellemi lényegüket kompromisszumokkal és túlzott toleranciával felhígítsák. Ezért például minden antropozófiai alapon működő közösséget, így egy Waldorf iskolát is, úgy kell megalapítani és működtetni, hogy annak szellemiségét és lényegét a közösség tagjai ne csak ismerjék, hanem a világ felé fel is vállalják. Sőt, ha valami veszélyezteti ezt a szellemiséget, akkor együtt szálljanak harcba annak megvédéséért. Mert ez egy harc, egy belső harc! A szellemi életben ma a kezdeményezések lényegének és szellemiségének megvédéséért egy belső harc folyik, melynek lényege az, hogy nem engedjük felhígítani, ellaposítani azt az ideát és a mögötte álló szellemi tartalmat, ami a közösséglétének lényege és értelme.

Ezért tehát a szellemi életben harcolnunk kell ideánk és kezdeményezésünk lényegének megtartásáért és megvédéséért. Mivel ez nem egy konkurencia harc, ezért nem valaki ellen harcolunk, hanem egy belső harc, egy küzdelem önmagunkkal és társainkkal azért, hogy a lehetőségekhez képest a legjobban tudjuk megvalósítani azt a kezdeményezést, aminek a tagjai, alapítói, tanárai, szülői és részesei vagyunk. Tehát amikor ezt a szellemi harcot folytatjuk, akkor nem legyőzni, kioktatni és megszégyeníteni akarunk egy másik kezdeményezést, ahogyan ma ezt sokan teszik, akik ezt a szellemi harcot félreértik, hanem mindenkinek szeretettel teret adva és az ő belső harcaikat is megértve egymás mellett létezni és működni. Mert tudjuk, hogy a szellemi életet úgy kell berendezni, hogy az minden szellemi kezdeményezésnek azonos feltételeket biztosítson. Így pl. egy Montessouri iskolának is éppen annyi teret és lehetőséget kell adjon, mint egy Waldorf iskolának, hogy aztán a tanárok, szülők és alapítók erőfeszítésének eredményeként megmutatkozzon a világban, hogy melyik szellemiség mennyire életképes, melyik mennyit ér, melyik oldja meg jobban a felvállalt feladatot.

Tehát nincs helye egy antropozófiai alapokon álló közösségekben a tolerancia olyan céltalan formájának, amikor egy az antropozófiával és/vagy a Waldorf-al éppen szemben álló társunkat azzal védjük meg, hogy ne bántsuk, mert olyan jó ember, szeretik a gyerekek, vagy más hasonló. Mert ez a tolerancia katasztrofális hatással van a közösségre. Lex Boss szavaival élve ez a jelenség olyan, mint egy baktérium, ami azáltal terjed, hogy letompítja a tudatot, és a legkülönbözőbb idegen, és sokszor egymással ellentétes kezdeményezéseket és impulzusokat igyekszik összehozni egymással. Ilyenkor a tudatosság letompul, a szükséges ellenlépések csak késve érkeznek, és általa éppen azok bontják le belülről a közösséget, vagy a Waldorf iskolát, akik azt létrehozták, és akiknek a kötelessége lenne annak fenntartása és az eredeti szellemiség szerinti működtetése. Ilyenkor nem tehetünk mást, mint szeretettel elválni ezektől az emberektől és segíteni nekik megtalálni azt a helyet, ahol az egyoldalú materialista fejlődés vagy az intellektuális gondolkodás még elfogadott.

Mert ez a helyzet valójában egy vizsga, amikor a közösség tagjai abból vizsgáznak, hogy mennyire éberek, mennyire képesek egy problémát felismerni, kezelni és szeretettel megoldani. Azok pedig, akik támadják az antropozófiát és/vagy a Waldorfot tulajdonképpen saját karmikus fejlődésüket áldozzák fel értünk, hogy meg tudjuk mutatni: mi már képesek vagyunk egy idea, egy szellemiség mellett kiállni, azt képviselni és megvédeni a világban.